

Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık

*Mustafa Atilla AKDEMİR**

Öz: Son dönemlerde ülkemizde Kur'an-ı Kerim ve hafızlık eğitim ve öğretimi alanında keyfiyet ve kemiyet sorunu yaşanmaktadır. Tarihimizde, gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında bu alanda iz bırakan mümessiller ve eserler, artık görülmemektedir. Kur'an eğitim ve öğretimi konusunda, özellikle de hafızlık sistemimizde, sorunların çözümüne katkı sağlayacağına inandığımız alternatif metotların denenmesi yararlı olacaktır. Başarısı tecrübe edilmiş bu metot ve programların, bizim sosyo-kültürel yapımıza uyarlanarak denenmesinde yeni ve farklı kazanımlar elde etme imkanı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hafızlık, fem-i muhsin, temel harf eğitimi, kalite, donanım.

Equipped Memorisation and The Need for Quality in The Memorisation of The Qur'an

Abstract: In recent times, the training and education of the Qur'an and its memorization has been experiencing problems in relation to its arbitrariness and quantity. Currently, both domestically and abroad, one can no longer observe the works of the representatives in this field, nor their traces. In subject to the Quran's training and education, and in particular to our memorization system, it will be of benefit in resorting to other alternative methods in which we believe will contribute to the solution of problems. The experimentation of the adaptation of the methods and programs which have experienced success to our socio-cultural structure will allow the possibility to achieve different and new gains.

Keywords: Memorization (being a hafız), fem-i muhsin, basic letter training, quality, hardware.

İktibas / Citation: Mustafa Atilla Akdemir, "Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık", *Usûl*, 13 (2010/1), 21 - 40.

Giriş

Kur'an-ı Kerim eğitim ve öğretiminde ve hafızlık geleneğimizde son dönemlerde yaşadığımız keyfiyet ve kemiyet sorunlarının varlığına eskiye nazaran daha çok kimse katılmaktadır. Artık yazdığı eserlerle, verdiği konferanslarla ve dünyanın çeşitli yerlerinden yetiştirip icazet verdiği öğrencileri ile ülkemiz dışında adını duyuran bir kıraat alimimiz, okuduğu Kur'an'la Abdülbâsit'ler, Minşevî'ler, Hu-

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

sarı'ler gibi iz bırakan hafızlarımız ve kârilerimiz yok. Türkiye'de yetişen ve eserleri bugün yurt dışında tanınan ve neşredilen kıraat alimlerimiz, Muhammed b. Ahmed el-Avfî (1050/1640), Mustafa b. Abdurrahman el-İzmîrî (1155/1743), Yusuf Efen-dizâde (1167/1753), Abdülfettah el-Paluvî (m. 18. asrın ikinci yarısı) gibi en bereket-li dönem diyebileceğimiz m. 1600-1800 arasında yetişen alimlerden ibarettir. Bizim bugün yaptığımız tek şey, İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da belli bir dönem kıraat tedrisa-tında bulunmuş oluşuyla, meşhur *en-Neşr* ve *et-Tayyibe*'sini burada kaleme almış olmasıyla övünmek ve yukarıda isimlerini zikrettiğimiz zevatın dünya ölçeğinde tanınıyor olmasıyla teselli olmaktan ibaret.

Sorunları enine boyuna masaya yatırmaktan çok çözüme katkı sağlayacağını ümit ettiğimiz bazı somut önerileri sunma amacıyla bu makalemizi kaleme alacağız. Bu çerçevede öncelikle, hafızlık geleneği, tarihimizde Kur'an öğretimi anlayışımız ve ülkemizdeki hafızlık müessesesine genel bir bakış yaparak, daha çok yaygın hafızlık sistemimizin sorunlarını ele almaya çalışacağız. Daha sonra kaliteli ve donanımlı bir hafızlık sürecinin unsurlarına dikkat çekerek öneri ve tekliflerimizi sunacağız, bunu yaparken de tekliflerimizi, hafızlık yapacak adayları belirlemeyle şekillenecek öğren-ci faktörü, öğretici faktörünü öne çıkaran temel harf eğitimi, Arapça bilgisi, klasik program ve metotların yanı sıra alternatif bir program önerisi ile, mekan faktörü, aile desteği ve imkan faktörü gibi başlıklar altında özetlemeye çalışacağız. Son olarak hafızlık sistemimizin zayıf noktaları ve sorunları ile ilgili değerlendirmeler bunları özetleyen yaşanmış bir tecrübe üzerinden aktarılmaya çalışılacaktır.

I. Hafızlık Geleneği ve Önemi

Kur'an-ı Kerim ezberinin hadis-i şeriflerde¹ teşvik edilmesi ve faziletinin nazara verilmesi, asr-ı saadetten günümüze kadar, ortak ulvî bir duygu olarak hafızlığa yönelik ve rağbette en önemli etken olmuştur. İlk dönemlerde ezberin, Kur'an-ı Kerim'in muhafaza edilme hassasiyetiyle ilgili ayrı bir önemi olduğunu da biliyoruz. Zira bu süreçte yazı ile kayıt altına alma imkanları kısıtlı olduğu için ezber en ideal çözümdü.

Günümüzde artık yazılı, sesli ve görüntülü olarak Kur'an metnini kaydetme ve muhafaza etme imkanı bulunmaktadır. Gelişen teknoloji, ileride muhtemelen daha başka imkanlar da sunacaktır. Bütün bu gelişmelere rağmen hafızlık günümüzde de öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Çünkü hafızlık, her din görevlisi ve ilâhiyatçı

¹ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-Sahîh*, "Fedailü'l-Kur'ân", İstanbul 1981, VI, 108; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, "Sevâbu'l-Kur'ân", İstanbul 1981, 13.

için, meslekî formasyon açısından son derece önem arz etmekte, yetkin bir din hizmetinin ifasında hafızlığa her zaman ihtiyaç duyulmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i ezberledikten sonra İslami ilimler alanında eğitim alan bir öğrencinin bu vasıfta olmayanlara nazaran ne denli hareket kabiliyetine sahip olduğu ve bu durumun avantajını yaşadığı, alan eğitimcilerinin malumudur.

Ülkemizde her yıl binlerce hafız yetişmesine rağmen, gerek ferdî ve gerekse sosyal hayata yansıyan katma değerinin beklentileri karşıladığı söylenemez. Zaten sorunun algılandığı nokta da burasıdır. Çünkü hizmet alanlarındaki zafiyet ve kalite sorunu bu çıkarımı netice vermektedir.

Hafızlığımızın problemleri ve ihtiyacı karşılamadaki yetersizliği gittikçe belirginleşirken, bu süreçte kaliteli ve donanımlı hafızlığa yönelme zarureti de o derece lüzumlu hale gelmiştir.

A. Tarihimizde Kur'an Öğretimi

Cumhuriyet dönemi öncesi örgün din öğretimi kurumu olan Dâru'l-Kurrâ'lar 1924 yılında kapanmadan² ve hemen sonrasında bizde de Kur'an eğitimi ile ilgili müfredat bugünkü kadar zayıf değildi. Kendimize göre kuvvetli bir geleneğimiz ve bunun yansıması olarak yeterli bir müfredatımızın olduğu söylenebilirdi. Daha önceki dönemlerde ise, "Dâru'l-Kurrâ" müesseselerinde konunun daha seviyeli ve sistemli bir şekilde ele alındığını görüyoruz.³

Sıbyan mektebini bitiren yani temel eğitimini tamamlayan bir öğrenci, önce alt seviyedeki bir Dâru'l-Kurrâ'ya gider, orada hıfzını tamamlar, sonra daha yüksek bir seviyedeki Dâru'l-Kurrâ'ya devam ederdi. Bu medresede ise "ilm-i kıraat" ve "ilmi mehâric-i hurûf" öğrenirdi. Osmanlılardan önce de olduğu gibi, Osmanlılar döneminde de bu medreselerde "kârî"ler ve cami hizmetlerinde görev alan imam, müezzin, vaiz gibi görevliler yetişirdi.⁴ Evliya Çelebi, Sultan 4. Murat döneminde (yaklaşık 1630'lu yıllar) İstanbul'da üç bini kadın olmak üzere dokuz bin hafızın bulunduğunu bildirmektedir.⁵

² Akyürek, Süleyman, "Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlilikleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 18, (Kayseri 2005), s. 176.

³ Bk. Akın, Ahmet, "Osmanlı'da Din Görevlisinin Konumu Üzerine Değerlendirmeler (Bursa Örneği)", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 8, (Kahramanmaraş 2006) s. 74-75.

⁴ Kazıcı, Ziya, *Osmanlı'da Eğitim Öğretim*, İstanbul, 2004, s. 131.

⁵ Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, İstanbul, 1314/1897, I, 524.

Dâru'l-Kurrâ'larda oluşan köklü geleneğin temelinde çok iyi yetişmiş ilim adamlarının olduğu bir gerçektir. Saltanat erkânı tarafından bizzat desteklenen ve himaye edilen bu kurumların hoca kadroları ülke dışından davet edilen meşhur kıraat alimleri tarafından yetiştirilmiştir.⁶

“Yıldırım Bayezid (805/1403) İbnü'l-Cezerî'yi milâdî 1394 yılında Bursa'ya davet etmiş ve Ulu Cami bitişiğindeki Dâru'l-Kurrâ'yı onun emrine tahsis ederek, ilmini neşretmesi için gerekli ortamı oluşturmuştur”.⁷

“Kânûnî Sultan Süleyman, Nâsıruddîn et-Tablâvî (966/1558)'nin damadı olan Ahmed el-Mesyerî'yi (1006/1597) Mısır'dan İstanbul'a davet etmiş ve bu iş için de sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'yı (987/1579) görevlendirmiştir. Sokullu bu zâta Reîsü'l-Kurrâ unvanı vererek Eyüp Sultan Camii'nde imâmete tayin etmiş ve cami yanındaki Dâru'l-Kurrâ'da müderrislikle görevlendirmiştir. Eserleri ve yetiştirdikleri talebelerle ünlü Evliyâ Muhammed Efendî (1044/1634), Muhammed b. Ahmed el-'Avfî (1050/1640) ve Dersiâm Muhammed Efendî (1054/1644) gibi Osmanlı kıraat alimleri hep onun rahle-i tedrisinde yetişmişlerdir.”⁸

İstanbul 1088/1677'de bir fem-i muhsin'e daha kavuşmuştur. Nitekim Köprülü Fazıl Mustafa Paşa Mısır'da vali olduğu sırada tanıdığı büyük kıraat alimi Ali el-Mensûrî'yi (1134/1721) sadrazam olunca İstanbul'a davet etmiş ve Çemberlitaş'ta bulunan Köprülü Dâru'l-Hadîsi'nde ve Kütüphanesi'nde görevlendirmiştir”.⁹

Bizim o dönemlerdeki bu uygulamamızı bugün; Malezya, Endonezya, İran, Bosna-Hersek ve Makedonya gibi ülkeler bir şekliyle tatbik ederek, ülkelerindeki Kur'an eğitimine kalite kazandırmaya çalışmaktadırlar. Nitekim bu ülkelerin son zamanlarda yetiştirdikleri başarılı ilim adamları, meşhur hafız ve okuyucular bu durumun bir kanıtı niteliğindedir.

B. Ülkemizdeki Hafızlık Müessesesine Genel Bir Bakış

Müslümanların yaşadığı her coğrafyada olduğu gibi ülkemizde de her yıl binlerce hafız yetişir ve toplum olarak önemli bir değer atfettiğimiz bu unvana erişmenin hazzını yaşar ve geleneksel hale gelen “hafızlık merasimlerinde” bizlere de yaşatırlar.

⁶ Bk. Akın, “Osmanlı'da Din Görevlisinin Konumu”, s. 77.

⁷ Akdemir, Mustafa Atilla, *Zübdetü'l-İrfan* (doktora tezi, 1999), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 26.

⁸ Akdemir, *Zübdetü'l-İrfan*, s. 27.

⁹ Akdemir, *Zübdetü'l-İrfan*, s. 27.

Kur'an'ı öğrenme ve ezberleme çabası Kur'an kursları bünyesinde düzenli bir eğitim-öğretim süreci halinde yürütülebilmekte hatta aile içerisinde Kur'an okumayı bilen ve özellikle hafız olan büyükler ailedeki diğer bireylere ve yakınlarına bu konuda rehberlik etmekte, kimi zaman onlardan bir kısmının hafız olmalarına yardımcı olmaktadır. Bunu bazı şahısların biyografilerinde geçen "hafızlığımı köyümde babamda tamamladım" vb. ifadelerden çıkarmak da mümkündür. Kur'an'ı okumanın, ezberlemenin ve anlamaya çalışmanın aynı zamanda bir ibadet olduğu inancı, Kur'an eğitiminde önemli bir teşvik unsuru oluşturmaktadır. Bu durumda da konuyla ilgili sayısal bilgi elde etmek ve istatistikî verilere ulaşmak zorlaşmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığındaki arşiv bilgilerinden bu durumun 1970'li yılların ortalarına kadar devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde, Kur'an'ı öğrenen ve ezberleyenlerin kayıtları, Kur'an kurslarında bulunan kayıt defterleriyle takip ediliyordu. Söz konusu kayıt defterlerinden bir kısmı belli bir düzen ve standartta tutulmadığı için, o döneme ait Kur'an eğitimi ve hafızlık eğitimi hakkında genel bilgiler ihtiva etmekle birlikte öğrenci/hafız sayıları, eğitimin niteliği vb. konularda yeterli bilgi vermemektedir.¹⁰

Önemli bir kısmı Diyanet İşleri'ne bağlı Kur'an kurslarında, ayrıca vakıf, dernek gibi müesseselerin teşvik ve desteği veya kişisel gayretlerle yetişen hafızlarımız bir şekilde sosyal hayatın bir yerinde pozisyon almaktadırlar. Bu pozisyonların daha çok resmî veya gayri resmî dinî hizmet kurumlarında olması beklenirken, (maalesef) durumun hiç de öyle olmadığı görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan hafızlık belgesi almış olanlarla mevcut görevliler arasında hafız olanların karşılaştırılması ile de büyük oranda hafızın meslek dışında kalmış olduğu anlaşılmaktadır.¹¹ Alanda yapılmış bazı çalışmaları da baz aldığımızda bu oran şunu ifade etmektedir: "Türkiye'de resmî hafızlık belgesi almış olan her yedi hafızdan altısı meslek dışında kalmakta veya kalmayı tercih etmektedir".

Hafızlık eğitiminin, günümüzde de geleneksel anlayışla yürütüldüğü söylenilebilir. Hala, atadan babadan, hocadan görülerek öğrenilmiş olan usul ve uygulamaların hemen hemen aynen tekrarı yapılmaktadır. Zamanın, şartların, imkânların, geçmişe göre alabildiğine değişip farklılaştığı hesap edilerek hafızlık eğitim anlayış ve uygulamaları, çağdaş eğitim bilimlerinin verileri kılavuzluğunda geliştirilmiş değildir. Söz gelimi, bazı kurslarda görülen "bir CD'den Kur'an dinletme uygulaması" dışta tutulursa, Kur'an'ı ezberleme konusunda yeni yöntem, teknik ve materyallerin

¹⁰ Ata, Ulvi, "Hafızlık ve Eğitimi", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 222, (İstanbul 2009), s. 9-11.

¹¹ Cebeci, Suat ve Ünsal, Bilal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, sy. 4, 27-52, (İstanbul 2006), s. 35.

geliştirilmediği rahatlıkla söylenebilir. Hafızlık için ayrılan sürenin değişmemiş olması da bu yargımızı teyit etmektedir. Zira hafızlık için hâlâ üç yıl ayrılmaktadır. Disiplin anlayışında da hemen hiç bir değişim olmamıştır.

Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasının, hafızlık eğitiminin tıkanmasına zemin hazırladığı da bir gerçektir.

Hafızlık eğitiminde, Kur'an'ı ezberleme niteliği de ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaptığı din görevliliği yeterlik sınavlarında ve bu sınavlardan geçerek görev alanlar için düzenlenen hazırlayıcı eğitimlerde, ezberleri yetersiz ve sorunlu olan hafızların sayısının pek de küçümsemeyecek boyutlarda olduğu görülmektedir. Bu yüzdendir ki, hafızlık belgesi vermek için Başkanlığın yaptığı sınavların daha titizlikle yapılması, ölçme değerlendirme işlemlerinin daha nesnel ve daha isabetli olması yolunda önlemler alınma yoluna gidilmiştir. (Bu sınavlara sadece Kur'an kursundan yetişenler değil, özel çabalarla hafız olanlar da katılmaktadır.) Bu önlemlerden sonra hafızlık sınavına girenlerin sayıları artmakla birlikte başarı oranlarında ciddi miktarda azalma olduğu görülmektedir.¹²

Bu ve benzer sorun ve tespitlerden sonra şu sorulara cevap aramak durumundayız:

(1) Neden her yedi hafızdan altısı meslek dışında kalmakta veya kalmayı tercih etmektedir? (2) Meslekte kalan yedide bir oranındaki hafızın, alana yapılan yatırım, harcanan emek ve gösterilen himmete oranla mesleğe katma değeri tatmin edici midir? (3) Türk hafızları ve okuyucuları ülkemiz dışında neden tanınmamakta ve dinlenmemektedir? (4) Uluslararası Kur'an-ı Kerim ve hafızlık yarışmaları ve benzer organizasyonlarda neden Türk hafızlarının ciddi bir başarısı yoktur?¹³ (5) Hafız yetiştiren müesseselerde neden kaliteli ve donanımlı hafızlık yapılmamaktadır?

Türkiye'de, son dönemde Kur'an-ı Kerim ve hafızlık eğitimi alanında gayret gösteren öğretmenlerin, bu sorulara net ve tatmin edici cevaplar veremediklerini görüyoruz. Şüphesiz, bu tablonun bugün bir problem olarak önümüze gelme süreci ile ilgili birçok neden sayılabilir. Bu nedenler siyasî, sosyal, kurumsal vs. olarak kategorize

¹² Aydın, M. Şevki, "Kur'an Kursunda Hafızlık Eğitimi", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 206, 22-25, (İstanbul 2008), s. 23-24.

¹³ Gerçi çeşitli vesilelerle tertiplenen tilavet programlarına okuyucu olarak katılanların büyük bölümünün takdiminde "Dünya Birincisi" tabirinin kullanımına bakacak olursak biz de de hayli derece sahibi var.

edilebilirse de, biz daha çok “yaygın hafızlık sistemimiz”-den kaynaklanan mevcut sorunlarımıza işaret ederek, “Halihazırdaki potansiyelimizi ve gelecekteki hafız adaylarımızı daha kaliteli ve donanımlı bir düzeye nasıl çıkarabiliriz?” hususunu müzakereye açmaya çalışacağız.

II. Kaliteli ve Donanımlı Bir Hafızlık Sürecinin İhtiyaçları

Kaliteli ve donanımlı bir hafızlık için nitelikli öğrenci ve öğretici yanında mekan faktörü, aile desteği ve buna bağlı olarak da imkan faktörü önem taşımaktadır. Şimdi sürecin bu vazgeçilmez unsurlarını ele alalım:

- A. Öğrenci Faktörü (Hafızlık Yapacak Adayları Belirleme)
- B. Öğretici Faktörü
 - 1. Program ve Metot
 - 2. Temel Harf Eğitimi
 - 3. Arapça Bilgisi
- C. Mekan Faktörü
- D. Aile Desteği ve İmkan Faktörü

A. Öğrenci Faktörü (Hafızlık Yapacak Adayları Belirleme)

Hafızlık sürecinin en verimli şekilde değerlendirilmesi, zaman ve emek israfının önüne geçilmesi, topluma kazandırılacak bireylerin sağlıklı inşa edilmesi gibi hususlar bu sürecin bilimsel bir şekilde ele alınarak önemsenmesi ile mümkün olabilir. Adaylarda ve ailelerinde isteklilik ve gönüllülük ilk aranacak husus olmalıdır. Program bitimine kadar, hatta daha sonraki dönem için de adayın ihtiyacı olan motivasyonu canlı tutabilmek ancak bu şekilde mümkündür. Adayın maddî-manevî destek görebilmesi açısından aile faktörü çok önemlidir. İstekli adayların kabiliyetlerini test etme ise, tecrübeli eğitimcilerin verecekleri ön hazırlık eğitimi neticesinde şekillenir.

Zorunlu öğrenim sürelerinde yapılan değişikliklere bağlı olarak, hafızlık eğitiminde aksamalar ve tikanmalar ortaya çıkmaktadır. İdeal yaşın ne olması gerektiği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bu farklılıkla birlikte en uygun dönemin dört yaşından on beş yaşına kadar olan dönem olduğu kabul edilir. Fakat şunu da asla unutmamak gerekir ki ideal ve bilinçli bir hafızlık süreci anne rahminde başlar. Ailenin bilinçli olması ve bu eğitimi arzulaması bu aşamada çok önemlidir. Annenin hamilelik döneminde gerek okuyarak gerekse dinleyerek uygulayacağı yoğun bir Kur'an programı, rahimdeki çocuk için ciddi bir hazırlık devresini oluşturur.

Dört yaşına kadarki süre zarfında, (mutlaka) kaliteli harf telaffuzu ve tecvid uygulaması öne çıkan okuyucular dinlettirilerek, pasif öğrenme ve ezberleme usulü tatbika konmalıdır. Dört yaşından itibaren artık aktif öğrenim süreci başlatılabilir.

Bu aşamada öğretici konumunda olan kişinin pedagojik formasyona sahip olması çok önemlidir. O dönemin gerektirdiği, oyun, uyku, aile ortamı, sevgi vb. hiçbir ihtiyacı kısıtlanmadan ve ertelenmeden hafif bir eğitim programı uygulanmalıdır.

Yeterli bir hazırlık dönemini tamamlayan aday, tecvitle olarak iyi okuyabilme, hafıza, ezber süresi ve ses özelliği testlerinde yeterli bulunursa hafızlık programına alınmalıdır. Ses gelişimi ve ileride sesin nasıl bir yapıda olacağı hususunda, gelişen teknolojik imkanlarla artık bilgi sahibi olabiliyoruz. Bununla birlikte, sesi yüzünden kişinin hafızlık isteği köreltilmemelidir. Fakat bu işe hizmet veren bir kurum, meslekî kalite ve belli bir seviye hedefliyorsa bu hususu da nazar-ı itibara almak durumundadır.

B. Öğretici Faktörü

Ülkemizde “fem-i muhsin” diye tabir edilen, Arapça ifadesiyle “müşâfehe” etmeye ehil bir öğretici kaliteli bir hafızlık için en önemli faktördür. Burada şu soru zorunlu hale gelmektedir: “Fem-i muhsin kimdir? Her hafız veya kıraat icazetine sahip her kâri hakkında fem-i muhsin tabiri kullanılabilir mi? Günümüzde herhangi bir rivâyetten veya kıraatten icazet almış olmak, bu ehliyeti kazanmış olmak gibi algılanmaktadır. İlmi yeterlilikle desteklenmemiş, sağlıklı bir harf ve telaffuz temelini oturmayan ve hala yöresel şivenin izlerini taşıyan bir ağız fem-i muhsin olabilir mi?

Temel harf eğitiminden kasdımız, Kur’an harflerinin tanıtılması, en doğru ve fasih bir telaffuz ile uygulama ağırlıklı olarak öğretilmesidir. Fakat ne gariptir ki, bu eğitimi verecek hocamızı, öğrencilerine talim yaptırırken veya herhangi bir tilavetini dinlediğimizde, muhtemelen onun Türkiye’nin hangi yöresinden olduğunu anlarız. Çünkü hoca, halen mahallî şivesini konuşurken alışıktığı ağız kalıbıyla Kur’an okumaktadır. Bu nitelikte bazı hocaların talebelerine: “Araplar gibi okumayın!” şeklinde telkinde veya ihtarda bulunmaları ise anlaşılabilir gibi değildir. Zira İbnü’l-Cezerî, Kur’an harflerini ve lafızlarını doğru ifade etme ve sıhhat kriterlerini belirlemede, fasih Arapça telaffuzu temsil eden nebevî kaynağın ve o telakkiye mensup kıraat imamlarının esas alınması gerekliliğine işaret etmekte ve bu kriterlere uymayan ve aykırılık arz eden okuyuşların doğru olmadığına dikkat çekmektedir.¹⁴

Ülkemizde, Arap harflerinin isimlerini aslı gibi ifade etmeyip kendine göre değiştiren, noktasız “Hâ” ve “Ayn” harflerini kalın harf diye öğreten hocalar az değildir. Böyle bir durumda sağlıklı harf eğitiminden söz etmek maalesef zordur. Yuka-

¹⁴ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kıraati’l-’Aşr*, Beyrut, ty., I, 210.

rıda bahsi geçen “hafızlık için atılması zorunlu temelin”, harflerin kitâbî tanımına mutabık olacak şifâhî uygulamayı da itkan ile eda edebilen, ehliyetli fem-i muhsinler ile atılması büyük önem arz etmektedir.

Artık globalleşen Dünya’da gençlerimiz gerek internet ortamında, gerekse farklı vesilelerle Dünya hafızlarını ve okuyucularını dinlemekte ve giderek artan bir oranda onları örnek almaktalar. Bu fitrî teveccühün önüne geçmenin ilmi ve mantıkî bir temeli yoktur. Bizim öğreticiler olarak misyonumuz, Türk/Arap şeklinde bir ayırım yapmak değil, piyasa okuyucusu ile örnek okuyucu arasında onların tercihlerine katkı sağlamak olmalıdır.

Kaliteli ve sağlıklı bir Kur’an eğitimi için, öğreticinin fem-i muhsin vasfını hakkı ile haiz olmasının yanında Arapça bilmesi, pedagojik ve psikolojik formasyona sahip olması, öğretimde yararlanılması gerekli görülen teknolojik imkanları ve gelişmiş eğitim materyallerini kullanma ve öğretme, alanındaki ulusal ve uluslararası bilgi, tecrübe ve uygulamaları takip etme, güncelleme ve uyarlama yetenek ve becerisine sahip olması, örnek bir kişilik ve yaşantı sahibi olması, işini severek yapması, ona ideal öğretici formatı kazandıran önemli özellikler olarak aranmalı ve tercih sebebi olmalıdır. Bu alandaki iddialı hizmet kurumları da, kendilerini mesai mefhumu ile sınırlandırmayan özverili öğreticiler ile çalışmalı, 7/24 esasına göre programlarını tanzim ederek, öğreticilerden bekleedikleri performansın karşılığını vermede de cömert davranmalıdırlar.

Öğreticinin branş başarısı yanında metot ve program, kaliteli harf öğretimi ve ezberi destekleyici Arapça dil öğretimi de sürecin önemli unsurlarındandır. Şimdi bu süreci daha başarılı kılabilecek bu hususları ele alalım:

(1) Program ve Metot

Hafızlığımızın tatmin edici düzeyde olmaması, hizmet birimlerinin umdukları verimi alamamaları gibi sıkıntılar, artık uygulanan program ve metodun da sorgulanması gerekliliğini ve alternatif metotların denenmesi ihtiyacını önümüze koymuştur. Başarı getireceğine inandığımız çözümlere karar verirken “bize özgü”, “bizimki en doğrusu” tarzında taassubî yaklaşımları sürdürme lüksümüz olmamalıdır. Başarı ve kalite artırımı, alternatif metotların test edilmesi ve denenmesine daha cesaretli yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Bilindiği gibi ülkemizde hafızlık metodu olarak bilinen en yaygın yönteme göre, cüz sonlarından başlanmakta ve cüz başına doğru devam edilmektedir. Ortalama 2-3 yıl süren bu programda, başlangıçta seçici davranılmadığından pek çok kimse hafızlığını tamamlayamamaktadır. Yarış dışı kalanlar çoğunlukla mevcut birikimle-

rini değerlendirememekte, dağınık yerlerde bulunan ezberlerini sistemli bir şekilde tekrar etme ve tazeleme zorluğu yaşamakta dolayısıyla da harcanan emek, zaman ve diğer kıymetler heba olmaktadır.

Kur'an'ın bütünü ezberlemekten ayrı olarak kısmî hafızlık yapma imkanı sağlayan alternatif metotlarda, bu zayıtın (?) önüne geçmek mümkün görünmektedir. Bu yaklaşımı benimseyen bazı müesseselerde, hafızlığa başlamadan önce beş cüz ezberleme şartı aranmaktadır.¹⁵ Kademeli olarak uygulanan bu programlarda 30. cüz ezberi, 5 cüz ezberi, 10 cüz ezberi, 20 cüz ezberi ve tam hafızlık gibi kategoriler yapmak mümkündür.

Kur'an ezberini arzulayan fakat bu işe bir türlü cesaret edemeyen genç-yaşlı birçok insanımız olduğu bir gerçektir. Onlara bu işin yöntemlerini göstererek yardımcı olmak ve yapabilecekleri kadar cüz ezberini elde edebilmenin pratiğini göstermek eğitimcilerimizin görevi olsa gerektir. Hafızlık çalışmalarının bir bölümü olarak bu uygulamanın Kur'an Kursu programlarına yerleştirilmesi de isabetli bir adım olacaktır.

Uluslararası Kur'an-ı Kerim yarışmalarında 5 cüz, 10 cüz ve 20 cüz kategorilerinde Türkiye'den yarışmacı katılımının pek olmaması, katılanların ise tam hafız olanlardan seçilmesi zaten öteden beri diğer ülkeler tarafından garipsenen ve pek izah edemediğimiz bir durumdur. Bunun ardında aslında daha garip bir neden vardır. O da, ülkemizde uygulanan hafızlık metodunun bu duruma elvermeyişidir. Çünkü bu metotla hafızlık yapan birinin, 5, 10 veya 20 cüz kategorilerinden herhangi birinden yarışmaya katılabilmesi için hafızlığının tamamını bitirmesi gerekmektedir.

1a. Yaygın Hafızlık Metodu

Ülkemizi dışarıda bırakırsak, başta Arap ülkeleri olmak üzere, Kur'an eğitim ve öğretiminin yapıldığı hemen hemen her yerde hafızlık, Kur'an'ın sondan başa doğru ya da baştan sona doğru ezberletilmesi tertibiyle yapılır. Hangi tertiple yapılsa yapılsın bu sistemin de kendine göre haslama denilen bir tekrarlama usulü vardır.

Aday öğrencinin hafızlığa başlamadan önce birkaç merhaleli başarı ile tamamlaması gerekmektedir:

¹⁵ Shukri, Ahmad Khaled, "Turuku tahfizi'l-Kur'ani'l-Kerim fi'l-Ürdün ve vesâili tatvîrihâ", *Forum: el-Mülteka'l-Kur'âni'l-'İlmi'l-Evvel*, Düzenleyen:el-Hey'etü'l-Alemiyye li Tahfizi'l-Kur'ani'l-Kerim, Tebliğler, 20-21 Ekim 2004 Cidde, s. 9.

- Tecvidli olarak yüzünden rahat bir şekilde okuyabilme alışkanlığı kazanmalıdır.
- Amme cüzü ezberini tamamlamış olmalıdır.
- Yasin, Mülk, Rahman, Fetih, Secde, Duhan ve Vâkı'a gibi sureleri kaliteli bir şekilde ezberleyerek bu aşamada gösterdiği performans ile hafızlık yapabileceğini göstermiş olur.

Adayın performansı yeterli bulunmazsa, onu bekleyen zorlu maratona güç yetiremeyeceği ve yıpranabileceği düşünülerek üst gruba çıkarılmaz. Fakat geldiği bu seviye bile ülkemizdeki İlahiyat Fakültelerinde halihazırdaki Kur'an dersi müfredatının üstünde bir seviyedir. Öğrenci bu birikimi ile rahatlıkla mesleki bir alan eğitime devam ederek görev alabilir.

Öğrencilerin ezberleme yeteneği, ezber/zaman oranı, yaşı, kültür seviyesi motivasyon, dayanıklılık vb. özellikler de hesaba katılarak her öğrenciye günlük bir program yapılır. Bu program, hazırlık dönemi boyunca öğrencileri izleyen ve gerekli tespitleri yapan hocalar tarafından düzenlenir. Öğrenciye gerekli zamanın ayrılabilmesi için hoca/öğrenci oranının dikkate alınması önemlidir.

Kur'an'ın sonundan başına doğru veya başından sonuna doğru gibi farklı tertiplerle ve günlük yarım sayfa, bir sayfa, iki sayfa veya daha fazlasıyla yürütülebilecek programlardan sadece birini ele alarak ezberde ilerleme ve yapılan ezberleri tekrar etme metodunu inceleyelim.

1aa. Bir Örnekleme

Baştan sona doğru ilerleyen ve günlük bir sayfa ezberleyen öğrenci modeli:

Birinci gün Bakara suresinin başından başlayarak ilk sayfanın sonuna kadar¹⁶ ezberler. İkinci gün ikinci sayfayı ezberler, birinci sayfa ile beraber hocasına okur. Üçüncü gün üçüncü sayfayı ezberler, birinci ve ikinci sayfa ile beraber okur. Böylece her gün bir sayfa yeni ezber artırarak ve ezberlenen sayfaları da tekrar ederek ilk cüzü bitirir. 21. gün ikinci cüzün ilk sayfasını ezberler ve hocasına yine yirmi sayfa yani bir cüz okur. Bu durum, artık baştaki sayfaları birer birer bırakacağı anlamına gelir. İkinci cüz de bu şekilde bitirilir. Bu sistem devam ederken, günün bir vakti haslama (tekrar) için tahsis edilir. Öğrenci, ilk cüzü her gün bu saatte hocasına veya onun tayin ettiği bir yardımcısına arzeder.

¹⁶ Bakara 2/16.

Öğrenci ikinci cüzü bitirdiği zaman, artık birinci cüzün her sayfası en az yirmi defa tekrar edilmiştir.¹⁷ Bakara suresi tamamlandığında -hoca gerek görürse- yeni sayfa aldirmeden surenin tamamını birkaç gün tekrar ettirir. Günlük yirmi sayfalık sistem devam etmektedir. Âl-i ‘İmrân suresinin ilk sayfasını ezberlediğinde Bakara’nın son 19 sayfasıyla birlikte okur.

Üçüncü cüzün sonuna gelindiğinde ise, artık günlük normal program şekillenmiş olur. Şöyle ki; günün sabah ve akşam dilimlerinde birer cüz olmak üzere günlük iki cüz haslama yapacağı bir programa geçilir. Diğer taraftan, bir alıp bir bırakmalı günlük 20 sayfalık program devam eder. Böylece, öğrenci günde en az üç cüz okuyacağı bir programı sürdürecektir demektir.

Günlük bir sayfa yeni ezber, bazen birkaç ayet az veya çok olabilir. Ezberlenecek yerin manasına göre bu durumu hoca tayin eder ve öğrenciye açıklar.

Sıralı ve yoğun bir tekrar esasına dayanan bu sistemin ara haslamaları da vardır. Bunlar genellikle uzun olan surelerin sonunda ve 5. cüz sonu, 10.cüz sonu gibi beşerli cüz bitimlerinde yapılır. Ara haslamalarda hoca yeni sayfa aldirmaz, gerekli gördüğü kadar bir süreyi bu işe tahsis eder. Öğrenci günlük iki cüz haslama programı ile zaten ara haslamaları zorlanmadan yapabilecek durumdadır. Dersler ilerledikçe, günlük olarak tekrar edilen bu iki cüz de ileriye doğru kaydırılır.

Günlük azımsanmayacak bir hacimle ve tavizsiz ara haslamalarla bitirilen hafızlığın hemen sonrasında, günlük 10 cüz, 15 cüz, 20 cüz, 25 cüz ve 30 cüz haslama programı yapılır. Hafız olan öğrenciye bundan sonraki hayatında günlük beş cüzden aşağı olmamak kaydı ile tekrar programı uygulaması ve böylece altı günde bir hatim yapması tavsiye edilir. Tecrübeli hocalarımızdan duyduğumuz ve kısaca “kim beş (cüz) okursa unutmaz” manasındaki bu önemli tavsiye “مَنْ قَرَأَ خَمْسًا لَمْ يَنْسَ” meşhur cümlesi ile dillendirilir.

Ezberleme teknikleri gibi hafızlık dosyasının diğer unsurları makalemizin hacmini zorlayacağından burada sağlam ve kaliteli ezberlemeye yardımcı olacak ve “donanımlı hafızlık” için olmazsa olmaz diyebileceğimiz birkaç hususa işaret etmekle iktifa edeceğiz:

¹⁷ Ülkemizde cüz sonlarından başlanan sistemde ise, hafızlığın bittiği gün, cüzün sadece son sayfası yirmi defa tekrar edilmiş olur. Başa doğru tekrar sayısı birer birer azalırken, ilk sayfa ise bir defa tekrar edilmiş demektir. Bu nedenle, iyi bir tekrar programı yapma şansına sahip olmayan hafızlarımızın cüz sonları ezberleri daha kuvvetlidir ve genellikle buralardan okumayı tercih ederler.

1. Durulması öngörülen vakf yerleri, ayet sonları ve sure sonları gibi yerler durarak okunduğu gibi, usulüne uygun bir şekilde son harfin harekesiyle vasil yapılarak da okunmalıdır. Bu uygulama kelimenin son harekesi kavranana dek tekrarlanmalıdır. Zira son hareke irtibatı daha sağlam kılar, vakf yapılırsa bile sonrakini hatırlamayı kolaylaştırır. Çok önemli olan bu uygulama sayfadan sayfaya ve sureden sureye geçiş becerisini kazanma amacıyla daha itinalı yapılmalıdır.

2. Ezberleme, hocaya arz etme ve haslama aşamalarında yavaş okuma alışkanlığı kazanmalıdır. Daha çok zaman ve sabır gerektirecek bu durum, hafızlığı bitirdikten sonra da güvenli bir şekilde okuyabilmeyi temin eder. Hızlı ezberleyip hızlı okumaya alışan kişi ise yavaş okumada zorlanır ve yanılır. Fakat temkinli ve itinalı bir şekilde yavaş okumaya alışmış olan her okuma mertebesini rahatlıkla icra eder.

3. Ezberleme aşamasında ve sonrasında, hangi okuyuş mertebesi ile okunursa okunsun mutlaka tecvid kurallarına riayet edilmelidir. Tecvid kuralları göz ardı edilerek yapılan ezberleri, sonrasında tecvidli olarak okumak zor olduğu gibi bu durum yanılmayı da kaçınılmaz kılar.

4. Daha önce “Arapça bilgisi” başlığı altında değindiğimiz gibi ezberden önce manayı kavramaya yönelik yapılacak bir ön çalışma gerek ezberin hafızaya daha kolay alınmasında ve gerekse sonrasında ezberin sağlam kalmasında yardımcı olur.

1b. Okul ve Yaş Endeksli Hafızlık Programları

Ülkemizde Kur'an okuma ve tecvid eğitim ve öğretim programları için genellikle hafta sonları ve tatil dönemleri değerlendirilmektedir. Hafızlık için ise daha uzun ve kesintisiz bir eğitim dönemi gerektiğinden bu ihtiyaç genellikle zorunlu resmî öğrenime ara vererek giderilmeye çalışılmaktadır. Bu durum ciddi fedakarlık ve cesaret gerektirdiğinden bu durumu göze alanların sayısı sınırlı kalmaktadır. Hafızlık sonrası eğitim ve öğrenime devam etmek isteyen öğrenci telafisi zor sene kaybına uğramakta veya dışarıdan bitirmeye çalışmaktadır. Aslında bu durum sadece ülkemize mahsus değildir. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere zorunlu temel eğitimi benimseyen yerlerde benzer sıkıntıların yaşandığı bir gerçektir.

Hafızlık geleneğini sürdürmeye çalışan veya öğrencilere Kur'an'dan belli bir ezber müfredatı öngören yerlerde, programlar genellikle öğrencinin okul ve yaş seviyesine göre düzenlenmektedir.

1ba. Bazı Program Örnekleri

Kur'an eğitim ve öğretiminde gelenek sahibi bazı İslam ülkelerinde Kur'an öğretimi ve hafızlık alanında hizmet veren müesseselerde şu alternatif programlar uygulanmaktadır:

“Okul Öncesi Programları”, “Okul Dönemi Programları” ve “Okula Ara Vererek Uygulanan Programlar”. Şimdi bu programları kısaca ele alalım:

“Okul Öncesi Programları”, dört yaşında Kur'an okuma öğretimi ile başlamayı öngörür. Altı yaşına kadar Kur'an ve tecvid öğretimi tamamlanır. Hafızlık yapması öngörülen öğrenciler altı ve yedi yaşlarında hafızlığını tamamlar. Küçük yaşta yapılan ezberlerin daha kolay ve kalıcı olduğu yaygın bir kanaattir. Bu program dönem itibarıyla, bazı ülkelerde zorunlu resmi eğitim döneminin dışında kalması ve sağlıklı temel eğitim dönemi olması cihetiyle tercih edilmektedir.

“Okul Dönemi Programları”, katılan öğrencilerin okullarına, devam saatlerine ve tatil dönemlerine bağlı olarak uygulanır. Dolayısıyla, okul derslerini engellemecek şekilde düzenlenen ve devamlılık esasına dayalı hafif programlardır. Okul sonrası evine gelen, yemeğini yiyerek bir süre aile ortamında dinlenen öğrenci, en yakın eğitim merkezine geçerek, günlük asgari iki saat Kur'an eğitimi alır. Bu durum hafta sonunda hemen hemen tam günü kapsayan bir program şeklinde devam eder. Uzun tatil dönemleri ve ara tatil dönemlerinde ise daha yoğun bir program uygulanır. Zorlukları olmakla birlikte disiplin ve zaman yönetimi ile netice alınan bir sistemdir. Birçok Arap ülkesinde ve batıda Müslüman toplulukların bir arada yaşadığı yerlerdeki özel teşebbüslerde bu sistem uygulanmakta ve her yıl azımsanmayacak sayıda hafız yetişmektedir.

“Okula Ara Vererek Uygulanan Programlar” ise, zaten bizim ülkemizde öteden beri uygulanan ve yabancı olmadığı bir uygulama biçimidir. Bu programın eğitim ve öğretim bakımından sıkıntıları olduğuna dair ortak bir kanaat oluşmuştur.

Zorunlu temel eğitimin 1997 yılında kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarılması ile hafızlığa başlama yaşı üç yıl daha uzamış, hafızlık yapmak isteyenler en erken 15 yaşında buna imkan bulabilir hale gelmişlerdir. Yapılan bir araştırmaya göre bu durum, hafızlığa olan ilginin azalmasına yol açmış, hafızlık yapan ve hafızlık yaptıran kursların sayısında belirgin bir azalma görülmüştür. Öyle ki Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarında hafızlık yapmakta olan öğrencilerin sayısı

1996 yılında 22.385 iken, bu rakam 2001 yılında 6.025'e kadar düşmüş, 2004 yılına gelindiğinde 7340 Kur'an Kursundan 3119'u öğretime kapanmıştır.¹⁸

Şüphesiz yukarıda kısaca değindiğimiz her programın ve diğerlerinin birbirlerine göre avantaj ve dezavantajları olacaktır. Bunlar pedagojik, psikolojik ve sosyolojik yönden enine boyuna tartışılabilir. Bu programlar kendimize ait, sosyo-kültürel yapımıza uygun bir formata kavuşturulabilir. Pilot uygulamalarla olgunlaştırılıp tecrübe edildikten sonra şartlara ve ihtiyaca göre bu programlardan her biri uygulama zemini bulabilir.

Bu bağlamda ezber müfredatımız, hafızlık eğitimi ve öğretim anlayışımız ile ilgili olarak ta birkaç değerlendirmemiz olacaktır. Kur'an öğreniminin daha zor olduğu dönemlerden geçerek geldiğimiz günümüz Türkiye'sinde İlahiyat Fakültelerindeki Kur'an ezberi müfredatı halen *Amme Cüz'ünün* tamamını dahi kapsamamaktadır.¹⁹ Önemli bir nispette din görevlisinin yetiştiği bu kurumlarda müfredat, olması gerekenin altındadır. Halkının çoğunluğu Müslüman olan bazı ülkelerle karşılaştığımızda durum kabili kıyas değerlidir. Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün, Libya, Fas ve Moritanya gibi ülkelerde yaptığımız araştırmalarda²⁰ gördük ki, "Amme Cüz'ü" müfredatı ilköğretim ile birlikte tamamlanmaktadır.²¹

(2) Temel Harf Eğitimi

Kaliteli bir hafızlığın temeli, kaliteli bir "yüzünden okuma" programı ile atılır. Kaliteli bir okuyuş ise aslına uygun, sağlıklı bir "temel harf ve tecvid eğitimi" ile gerçekleşebilir.

"Temel harf ve tecvid eğitimi" Kur'an öğretiminde en mühim ve en hayati aşamadır ve ehil ağızlardan alınmalıdır. Bu alanın kaynak eserlerinde²² "Bâbu mehârici'l-hurûf" adı altında incelenen 'harflerin çıkış yerleri' konusuna ilk bölümlerde yer ayrılıyor olması konunun önemini göstermesi bakımından anlamlıdır. Fakat çoğunlukla öğreticilerimiz dahi bu konuda istenilen seviyede olmadıkları görülmektedir.

¹⁸ Cebeci, ve Ünsal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", s. 30.

¹⁹ Bu konu 15-16 Eylül 2012 tarihinde Karadeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yapılan "Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı I. Koordinasyon Toplantısı"nda müzakere edilmiştir.

²⁰ Üniversite ve doktora tezi döneminde ve daha sonrasında yapılan akademik ziyaretlerde.

²¹ Bu konuda daha detaylı bilgi için bk. Şahin, Hatice, *İslam Kültür Tarihinde Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, (doktora tezi, 2011), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 60 vd.

²² İbnül-Cezerî'nin *el-Mukaddime* adlı eseri buna örnektir.

Kur'an kurslarımızda genellikle bu aşama üstünkörü geçilir veya kalfa-çırak seviyesindeki öğrencilere havale edilerek heba edilir.

Arapçayı konuş(a)madan, Arapça kaynak eserleri anlamaya ihtiyaç duymadan veya ömrünün bir bölümünde herhangi bir Arap ülkesinde bulunmadan, kısaca Arapça ile hiç temas kurmadan, Kur'an harflerinin fonetiği ile ilgili iddia sahibi olan uzman (!) hocalara ne gariptir ki sadece ülkemizde rastlanılabilmektedir.

(3) Arapça Bilgisi

Kur'an öğretisinin daha etkin biçimde gerçekleşebilmesi için, hafızlıkla elde edilecek kazanımın mana bilgisi ile de desteklenmesi çok yerinde olacaktır. Hafızlık eğitiminden geçenlere Kur'an muhtevası hakkında bilgi sahibi olacak, okunan ve ezberlenen ayetlerin manasını kavrayacak kadar bir Arapça eğitimi verilmelidir. Hafızlık sürecine de katkı sağlayacak bu dil eğitiminin mümkünse hafızlık öncesi verilmesi daha yerinde olacaktır. Hazırlık dönemini uzatacak bir çalışma gibi görünse de avantajları fazlası ile bu durumu telafi edecektir. Bu amaçla kaliteli bir Arapça öğretim programının, hazırlık dönemi müfredatına yerleştirilmesi uygun olacaktır. Arapça eğitimi ile temellendirilmiş ve desteklenmiş bir hafızlık, kişiye gerek meslekî öğrenim aşamasında, gerekse sonraki meslek hayatında önemli avantajlar sağlayacaktır.

Ülkemizde hafız yetiştiren öğreticilerin yarısından çoğu her nedense, hafızlığa başlamadan önce öğrencinin belli düzeyde Arapça öğrenmesinin gerekli olduğunu düşünmemektedir. Kur'an'ın lafzını ezberlerken aynı zamanda manasını da büyük ölçüde anlamaya imkan verecek dil öğretilmesini çoğu hocaların gerekli görmemesi şaşırtıcıdır.

Bu durum öğreticiler açısından hafızlık eğitiminin bir bilgi, kültür ve öğretinin yaygınlaştırılması amacını taşımadığını, hafızlığın sadece dini bir görev ve feyizli bir iş olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Zira anlamı bilinmeden kutsal bir metni ezberlemeyi, ibadet dışında başka bir maksatla açıklamak mümkün değildir.²³

C. Mekan Faktörü

Hafızlık programının yapılacağı ideal mekanlar, şehrin gürültülü ve kalabalık ortamlarından uzak, havası ve çevresi temiz, sessiz ortamlarda olması gerekir. Mekanın, öğretici ve öğrencinin ihtiyaçlarını karşılayan, ferah ve huzurlu ortamlar olması önemlidir. Öğrencilerin kişisel bakım ve temizlikleri, periyodik sağlık kont-

²³ Cebeci ve Ünsal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", s. 43.

rolleri, ilkyardım sağlık ünitesi, kaliteli ve gerekli kalori ihtiyacına göre planlanmış bir yemek programı, öğrencilerin buldukları ortamların havalandırılması, mekanın periyodik temizlik ve bakımının yapılması gibi hususlar temin edilmeli, takip ve kontrol altında olmalıdır. Mekanın, programa alınan öğrencilerin cinsiyetlerine ve yaş gruplarına göre düzenlenmiş edilmiş olması, doktor, pedagoğ ve psikoloğ, kütüphane, spor salonu, kantin, yeşil alan ve oyun ortamları, güvenlik, ulaşım servisi gibi ihtiyaçların düşünölmüş olması gerekir.

D. Aile Desteğı ve İmkan Faktörü

Ailenin çocuğın hafız olmasını arzulaması ve bu konuda bilinçli olması çok önemlidir. Çocukluk döneminde başlayan bir eğitimde, o dönemin gerektirdiğı, oyun, uyku, aile ortamı, sevgi vb. hiçbir ihtiyacı kısıtlanmamalı ve ertelenmemeli, hafif bir eğitim programı uygulanmalıdır.

Ev ile kurs arasında sıkı ilişkiler kurulmasının hoca, öğrenci ve veli açısından ne kadar büyük faydalar sağlayacağı inkar edilemez. Hele de bu ilişki ve takip, öğrencinin yaşı küçük ise daha da büyük bir önem kazanır. Çünkü onun takibe ve gözetilmeye daha çok ihtiyacı vardır.

Belli aralıklarla ailenin hoca ile işbirliğı halinde çocuğı ödüllendirmesi motivasyon açısından önemlidir. Hocanın ve kurs idaresinin, başarılı öğrencilerin velilerini bu amaçla bilgilendirmeleri gerektiğı gibi, ailenin de bu durumun takipçisi olmaları esastır. Fakat bu takibin bilinçli yapılması çok önemlidir. Çocuğın yaşı, varsa hobileri, spor düşkünüğü gibi hususlar hassas bir yaklaşımla göz önünde bulundurulmalı, engelleyici ve yasaklayıcı bir rol üstlenilmemelidir. Bilakis, onun müspet alışkanlıklarını, esas görevi olan dersini aksatmadan sürdürebilmesi ve planlayabilmesi konusunda yardımcı olunmalıdır.

Bazı kurslarda bilgisayar destekli programlar uygulanmaktadır. Bu durum, çocuğın evinde de bu programı kullanmasını ve birtakım teknolojik imkanlardan yararlanmasını gerektirecektir. Ailenin bu konuda da gerekli desteğı vermesi ve çocuğın bu imkanları su-i istimal etmemesi konusunda takipçi olmaları önemlidir.

Hafızlık sistemimiz ve problemleri hakkında yapılmış, anket destekli akademik çalışmalar ve bu konuda hizmet veren kurum mensupları tarafından yayınlanmış bir hayli makale mevcuttur.²⁴ Hafızlık yapma süresi, elverişsiz mekan problemi,

²⁴ Bu konu için bk. Şahin, *İslam Kültür Tarihinde Kur'an Hıfzı Geleneğı ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, s. 60-144; Cebeci ve Ünsal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", s. 27-52; Ak-
yürek, "Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlilikleri", s. 175-192.

yetkin olmayan öğreticilerin hafızlık yaptırılmaları, farklı yaş gruplarının bir arada eğitim alması, eğitimin isteklilik ve kabiliyet merkezli verilmemesi, her yıl artan oranda kalite ve verimlilik zafiyeti, mezunlardan istifade edememe, hafızlık sınavlarının sorgulanması, ölçme-değerlendirme-mülakat kriterlerinin düzeyi, ulusal ve uluslararası hafızlık ve Kur'an okuma yarışmaları için aday belirleme kriterlerine varıncaya kadar daha pek çok sorun ve problem bu çalışmalarda ele alınmış, çözüm ve öneriler getirilmiştir.

Şüphesiz çoğumuzun hissettiği veya bizzat yaşadığı bu sorunların, uluslararası platforma çıktığımızda daha da çeşitlendiğini ve arttığını görürüz.

2001 yılında, jüri üyesi olarak ülkemizi temsilen katıldığım Dubai uluslararası Kur'an-ı Kerim hafızlık yarışmasında ve daha sonrasında bulunduğum benzer ortamlarda, diğer yarışmacılarda yaygın olarak görülmeyen ama bizim hafızlarımızın sıklıkla yaşadığı bazı sorunlara tanık oldum. Bu sorunlar, şüphesiz sadece hafızlarımızın kişisel zafiyetleri ve eksiklikleri değildi. Yetiştirilme metodu ve anlayışının da bunda payı olduğu aşikardı. Belli ki, hafızlık sistemimizde bir şeyler eksikti ve bunlar hala bir eksiklik olarak addedilmiyordu. Müşahhas bazı örnekler verecek olursak;

1. Hafızlarımızın çoğu 114 sure tertibini bilememektedir. Çünkü cüz sonlarından başlayan ezberleme sistemi bu beceriyi kazandırmamaktadır. Ayrıca, "falanca surenin başından başla!" dendiğinde, sure adının söylenmesi, onun sure başını hatırlamasına kafi gelmemekte, ilk kelimelerin hatırlatılmasını talep etmektedir.

2. Ezberini arz ederken takıldığında, "ayeti baştan al!" talebine cevap vermede zorlanmakta ve çoğunlukla ayet başının hatırlatılmasını istemektedir.

3. Üzerinde vakf yaptığı kelimenin son harekesini test etmek amacıyla vasl etmesi istendiğinde çoğunlukla kalakalmaktadır. Ezberlerken ayet sonlarında, hatta durak işaretlerinin çoğunda hep durarak ezberlemiş, kimse ona geçerek de okuyabilmesi gerektiğini hatırlatmamış, böyle bir uygulama yaptırmamıştır. 6236 ayet sonu ve aradaki vakıf mahallerini de hesaba katarsak, bu eksikliğin küçümsenecek bir boyutta olmadığı görülecektir.

4. Bir diğer sorun ise, ayetlerin birbirleriyle irtibatını ve mana bütünlüğünü öne çıkaran bir sistemle ezberlenmemiş olmasından dolayı, özellikle yarım kalan hafızlıklarda, gerek aşır olarak okunan yerlerde ve gerekse imamet görevlerinde hafızlarımız mana bütünlüğünü bozan ve eksik bırakan, bazen de müphem kılan sorumsuz okuyuşlar yapabilmektedir.

Sonuç

Günümüzde, özel gayretlerin dışında, Kur'an kursları, kurum olarak hafızlık eğitiminin yapıldığı yerlerdir. Ancak, öğreticilerin nitelikleri henüz belirlenmemiştir. Hafızlık eğitimi, öğreticiye ciddi sorumluluklar yükleyen bir eğitimidir. Bunun yanı sıra donanımlı olması, elinde yetişecek öğrencilerin kaliteli bir eğitim alabilmeleri açısından önemlidir. Bu nedenle Kur'an öğreticisinin hangi niteliklere sahip olması gerektiği sürekli bir şekilde güncelleştirilmelidir.

Kur'an-ı Kerim eğitim ve öğretiminde ve hafızlık geleneğimizde son dönemlerde yaşanan durgunluk, keyfiyet ve kemiyet sorunu, artık iyice hissedilir bir sorun haline gelmiştir.

Kişisel bazı kabiliyet ve gayretlerle elde edilen seviye ve başarılar istisna edilirse, kurumların da bu alana yaptıkları yatırım ve sarf ettikleri emeklerin karşılığını alamadıkları, yapılan alan çalışmaları ve istatistiklerden anlaşılmaktadır.

Yıllardır hafızlık yaptıran hocalarımız ve kurumlar hiçbir metot ve anlayış değişikliğine gitmeden, artık hepimizin zihninde kolayca beliren, alışık olduğumuz bir Kur'an Kursu anlayışı ve yapısıyla bu geleneği sürdürmeye çalıştılar. Biriken sorunlar, meslek alanındaki zafiyet ve aksamalar da uzun süre umursanmamıştır.

Bu süreçte ülkemiz içinde yaşadığımız durum, dışarıda uluslararası platformlara da yansımıştır. Öğretici yetersizlikleri, metot yanlışları, öğrenci tercih hataları gibi sebeplerle hafızlık ve kıraat alanında artık ciddi başarılar duyulmaz olmuştur.

Son dönemlerde yazılan makaleler ve yapılan çalışmalar, bu konuda akademik ve sosyal bir bilincin oluşmaya başladığını göstermektedir. "Sadece ezberleme amaçlı hafızlık mı, yoksa kaliteli ve donanımlı beraberinde kazandıran bir hafızlık mı?" sorusu ve buna karşın "öyleyse, alternatif metotlar neler olabilir?" gibi çözüm arayışları artık dillendirilmeye başlamıştır. Bu eğitimin daha verimli bir şekilde yürütülmesi, sistem ve yöntem bakımından devamlı gelişime açık olacak çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalarda özellikle geleneksel ezber usulü, süresi ve zamanı üzerinde durularak, farklı öğrenciye farklı usuller geliştirilmelidir. Bu usuller geliştirilirken, ülke içindeki ve dışındaki alternatif programlardan da yararlanılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akdemir, Mustafa Atilla, *Zübdetü'l-İrfan* (yayınlanmamış doktora tezi, 1999), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Akun**, Ahmet, "Osmanlı'da Din Görevlisinin Konumu Üzerine Değerlendirmeler (Bursa Örneği)", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 8, (Kahramanmaraş 2006) s. 65-104.
- Akyürek**, Süleyman, "Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlilikleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 18, (Kayseri 2005), s. 175-192.
- Ata**, Ulvi, "Hafızlık ve Eğitimi", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 222, (İstanbul 2009), s. 9-11.
- Aydın**, M. Şevki, "Kur'an Kursunda Hafızlık Eğitimi", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 206, (İstanbul 2008), s. 23-24.
- Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *el-Câmi'u's-Sahih*, İstanbul 1981.
- Cebeci**, Suat ve **Ünsal**, "Bilal, Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, sy. 4, (İstanbul 2006), s. 27-52.
- Evlîyâ Çelebî**, *Seyâhatnâme*, İstanbul, 1314/1897.
- İbnü'l-Cezerî**, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, Beyrut, ty.
- Kazıcı**, Ziya, *Osmanlı'da Eğitim Öğretim*, İstanbul 2004.
- Shukri**, Ahmad Khaled, "Turuku Tahfizi'l-Kur'âni'l-Kerim fi'l-Ürdün ve Vesâili Tatvîrihâ", *Forum: el-Mülteka'l-Kur'âni'l-İlmi'l-Evvel*, Düzenleyen: el-Hey'etü'l-Alemiyye li Tahfizi'l-Kur'âni'l-Kerîm, Tebliğler, 20-21 Ekim 2004, Cidde, s. 9.
- Şahin**, Hatice, *İslam Kültür Tarihinde Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri* (yayınlanmamış doktora tezi, 2011), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tirmizî**, Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ, *es-Sünen*, İstanbul 1981.
- Yüksel**, Ali Osman, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, İstanbul 1996.